

Куштим В.В.,

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економічної теорії
Харківського національного
університету внутрішніх справ

КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ЕКОНОМІКИ

Показано важливість узагальнення тенденцій інноваційного розвитку економіки. Досліджено інноваційний розвиток реального сектору вітчизняної економіки, щільність галузевого розподілу обсягів реалізації інноваційної продукції. Обґрунтовано необхідність фінансової підтримки інноваційної діяльності промислових підприємств.

Importance of generalization of innovative progress trends of economy is certain. Innovative development of the real sector is explored, closeness of a branch distributing of volumes of realization of innovative products is investigated. The necessity of financial support to innovative activity of industrial enterprises is motivated.

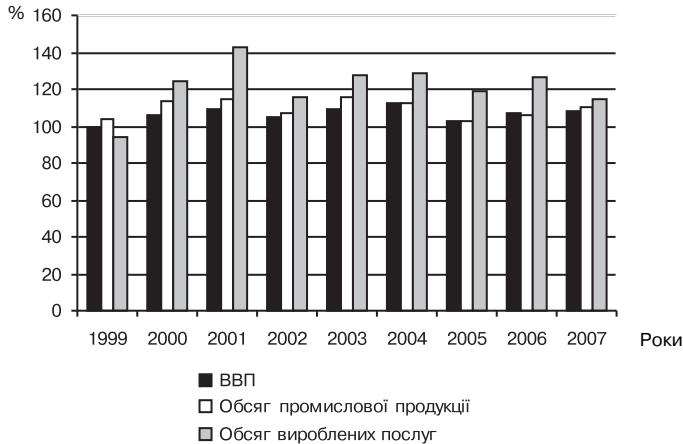
Розвиток реального сектору економіки не можливий без застосування сучасних технологій, матеріалів, обладнання. Це пов'язано з тим, що саме інноваційна складова в змозі забезпечити виконання складних виробничих завдань в умовах змінного середовища функціонування виробничих підприємств. Це повною мірою стосується й можливості виходу з економічних криз із мінімальними наслідками для виробничих підприємств, бо інноваційні рішення допомагають не лише оптимізувати виробництво й використання матеріальних ресурсів, а й забезпечити його гнучкість із погляду реалій ведення господарської діяльності. Отже, розгляд питань узагальнюючого аналізу тенденцій інноваційного розвитку реального сектору економіки набуває особливого змісту, тому обраний напрямок дослідження є досить актуальним.

Важливість розкриття обраного напрямку дослідження насамперед визначає низка праць різних науковців. Так, наприклад, І. Шовкун, В. Рубан обґрунтовують окремі моделі вітчизняного інноваційного розвитку економіки; Б. Данилишин і В. Чижова, В. Зянько аналізують основні показники динаміки розвитку економічної системи загалом; В. Александрова й І. Васильчук досліджують витрати щодо фінансування підприємств; І. Одотюк розглядає якісний рівень інноваційних перетворень; Л. Дікань і Є. Колесников узагальнюють вплив складових інноваційного потенціалу на інноваційну активність підприємств промисловості¹.

¹ Шовкун І.А. Деякі аспекти вітчизняної моделі інноваційного розвитку економіки / І.А. Шовкун // Проблеми науки. — 2002. — № 9. — С. 8—17; Рубан В. Інноваційна модель стратегічного розвитку України: методологія і досвід / В. Рубан // Економіка України. — 2003. — № 6. — С. 14—19; Данилишин Б. Науково-інноваційне забезпечення сталого економічного розвитку / Б. Данилишин, В. Чижова // Економіка України. — 2004. — № 3. — С. 4—11; Зянько В. Глобалізація та інноваційний процес: їхній взаємовплив / В. Зянько // Економіка України. — 2006. — № 2. — С. 84—89; Александрова В. Джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності / В. Александрова // Проблеми науки. — 2004. — № 1. — С. 22—29; Васильчук І.П. Методичні підходи до аналізу витрат на фінансування підприємства та їх впливу на фінансовий

Як бачимо, науковці розкривають сутність того питання, що перебуває в межах об'єкта їх дослідження. У зв'язку з цим за головну мету даного дослідження обрано узагальнення ключових тенденцій інноваційного розвитку реального сектору вітчизняної економіки.

Передусім слід зауважити, що останнім часом інноваційна діяльність підприємства проходила на тлі загальноекономічного піднесення (рис. 1).

Джерело: Бюлетень НБУ. — 2008. — № 5. — 164 с.

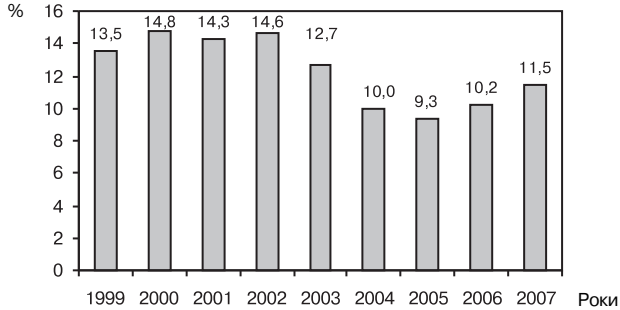
Рис. 1. Темпи зміни ВВП, обсягів промислової продукції й вироблених послуг у цілому по Україні (у % до попереднього періоду)

Як видно з рис. 1, починаючи з 2000 року за вказаними макроекономічними показниками спостерігається щорічне їх збільшення по відношенню до попереднього періоду. Тобто хоча темпи зміни внутрішнього валового продукту (ВВП), обсягів промислової продукції й наданих послуг є різними, вони все ж таки перевищують показники попередніх періодів. Навіть попри складні політичні обставини останніми роками темпи зростання обсягів промислової продукції були вищими за 100 %.

Утім, виробництво різновидів прогресивної промислової продукції має не лише позитивні наслідки. Так, за підсумками 2003—2005 років зросло виробництво високоякісного бензину (на 18 %), азотних і калійних мінеральних добрив (на 11 %), але водночас зменшилося: виробництво тракторів (на 15 %), а також токарних, розточувальних, свердлувальних, фрезерувальних верстатів, пресувальних машин (майже на 40 %). За підсумками 2006-го, наприклад, нові технологічні процеси впроваджувало майже кожне п'яте інноваційно активне підприємство. Поряд із цим протягом 2007 року у виробництво було впроваджено на 7,7 % менше раціоналізаторських пропозицій, ніж у 2006-му².

стан / І.П. Васильчук // Вісник СевДТУ. Економіка і фінанси. — 2002. — Вип. 40. — С. 66—68; Одотюк І.В. Якісний рівень сучасних інноваційних перетворень в промисловому комплексі України / І.В. Одотюк // Проблеми науки. — 2002. — № 12. — С. 33—36; Дікань Л.В. Оцінка впливовості складових інноваційного потенціалу на інноваційну активність підприємств промисловості / Л.В. Дікань, Є.В. Колесников // Економіка розвитку. — 2006. — № 1 (37). — С. 98—101.

Як бачимо, інноваційним процесам в Україні притаманні неоднозначні тенденції, насамперед через відсутність міцної виробничої основи виготовлення інноваційної продукції. Як наслідок — відсутність стійкого зростання частки підприємств промисловості, що впроваджують інновації (рис. 2), та низький показник частки інноваційно активних підприємств, який у розвинутих країнах сягає 60—70 %.

Джерело: Інноваційна активність промислових підприємств України. — <http://www.ukrstat.com.ua>.

Рис. 2. Динаміка частки промислових підприємств, що впроваджували інновації протягом 1999—2007 років (у цілому по Україні)

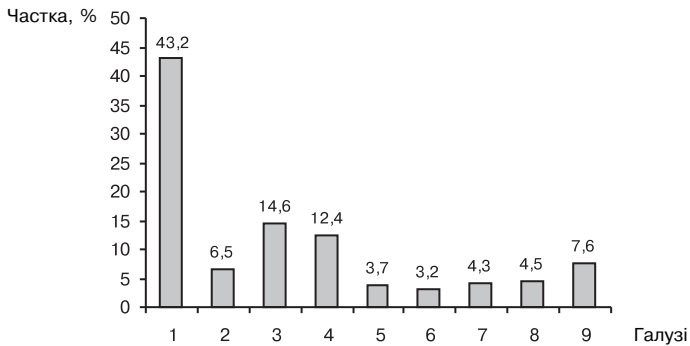
Як видно з рис. 2, частка промислових підприємств, що впроваджують інновації протягом аналізованого періоду, скоротилася. До того ж за даними 2007 року вона не перевищувала 11,5 %, що все-таки більше, ніж за підсумками 2004 року (рис. 2). Тобто спостерігаємо парадоксальну ситуацію: на тлі зростання обсягів промислового виробництва спостерігається загальна тенденція до зменшення частки інноваційно активних підприємств, принаймні у промисловості.

Також звертає на себе увагу зростання розриву між темпами зміни обсягів промислової продукції та динамікою частки промислових підприємств, що беруть участь у інноваційних процесах (визначено на підставі даних Державного комітету статистики). Цей розрив слід визначити загалом як негативне явище, бо він збільшується на тлі загального падіння темпів приросту обсягів промислового виробництва. Отже, наявного інноваційного потенціалу не достатньо для сталого розвитку інноваційної діяльності в цілому по країні. Таке твердження базується на тому, що загалом інноваційна активність може бути визначена кількістю промислових підприємств, які створювали або впроваджували різноманітну інноваційну продукцію. Водночас характерною ознакою інноваційної активності таких підприємств вважаються передусім окремі показники впроваджені продукції. Утім, якщо порівняти ці дані з показниками інноваційної діяльності промислових підприємств протягом значно більшого періоду, можна зауважити: інноваційна активність суб'єктів господарювання ще не набула своїх найвищих показників. Приміром, кількість освоєних нових видів техніки була значно більшою в 1994—1995 роках та становила

² Виробництво найважливіших видів промислової продукції. — <http://www.ukrstat.com.ua>.

відповідно 1181 і 1000 найменувань. А за підсумками 2006 року число такої техніки вже не перевищувало 800 одиниць. Також набагато більше, порівняно з 2003—2007 роками, протягом 1994—1997-го впроваджувалося нових технологічних процесів³.

Звісно, таке становище в інноваційній сфері було спричинено головним чином негативними загальноекономічними процесами, що супроводжували розвиток країни в середині 1990-х років. Характерним наслідком цих процесів у промисловості стало значне збільшення частки нерентабельних і збиткових виробництв. Це об'єктивно призвело до зменшення кількості підприємств, що займалися інноваційною діяльністю та впроваджували інноваційну продукцію, що в підсумку зумовило відповідну щільність галузевого розподілу обсягів реалізації інноваційної продукції (рис. 3).

1 — машинобудування, 2 — металургія й обробка металу, 3 — хімічна й нафтохімічна промисловість, 4 — харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів, 5 — легка промисловість, 6 — виробництво коксу і продуктів нафтопереробки, 7 — целюлозно-паперова промисловість, 8 — виробництво деревини й виробів із дерева, 9 — інші галузі.

Джерело: Інноваційна активність промислових підприємств України. — <http://www.ukrstat.com.ua>.

Рис. 3. Середньозважена щільність галузевого розподілу обсягів реалізації інноваційної продукції в цілому по Україні (2004—2007 роки)

Як видно з рис. 3, перше місце за обсягами реалізації інноваційної продукції зі значним відривом посідає машинобудування, тож можна сподіватися на поступове зміцнення інноваційної активності в Україні в майбутньому. Так, попри наявні позитивні тенденції зростання фінансового ефекту від реалізації інноваційної продукції не сприяло помітному підвищенню інноваційної активності підприємств промисловості. Підставою для такого висновку є те, що дані стосовно галузевого розподілу обсягів реалізованої інноваційної продукції мають недостатньо визначений взаємозв'язок із відповідним галузевим розподілом інноваційної активності підприємств. Наприклад, тоді як частка підприємств із виробництва коксу і продуктів нафтопереробки, які здійснювали інноваційну діяльність та впроваджували нововведення, є найвищою, їх щільність щодо обсягів реалізації продукції є незначною. Це саме стосується й металургії та обробки металу, легкої й целюлозно-паперової промисловості.

³ Інноваційна активність промислових підприємств України. — <http://www.ukrstat.com.ua>.

Таблиця. Динаміка промислових підприємств України, що здійснювали інноваційну діяльність та впроваджували інноваційну продукцію, в регіональному розрізі протягом 2004—2006 років

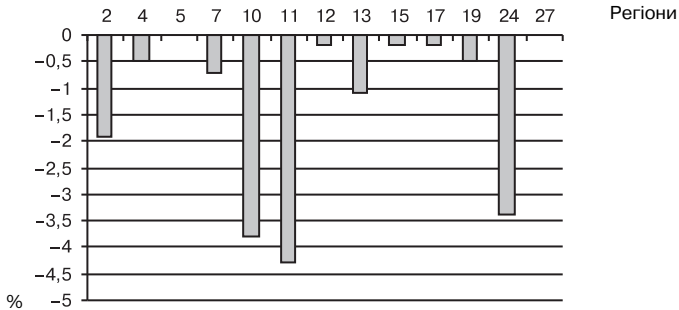
Регіон	Абсолютне відхилення		
	2005/2004	2006/2005	2006/2004
1. Автономна Республіка Крим	10	-24	-14
2. Вінницька обл.	-63	-13	-76
3. Волинська обл.	-47	-2	-49
4. Дніпропетровська обл.	4	-10	-6
5. Донецька обл.	11	-19	-8
6. Житомирська обл.	2	2	4
7. Закарпатська обл.	10	-7	3
8. Запорізька обл.	4	-2	2
9. Івано-Франківська обл.	4	-4	0
10. Київська обл.	17	-13	4
11. Кіровоградська обл.	4	-33	-29
12. Луганська обл.	-4	-7	-11
13. Львівська обл.	-34	-4	-38
14. Миколаївська обл.	-17	0	-17
15. Одеська обл.	2	7	9
16. Полтавська обл.	9	5	14
17. Рівненська обл.	1	-14	-13
18. Сумська обл.	-14	-4	-18
19. Тернопільська обл.	-9	-3	-12
20. Харківська обл.	17	-1	16
21. Херсонська обл.	-8	4	-4
22. Хмельницька обл.	2	-3	-1
23. Черкаська обл.	16	-3	13
24. Чернівецька обл.	-4	-3	-7
25. Чернігівська обл.	-15	-9	-24
26. м. Київ	48	-11	37
27. м. Севастополь	-4	3	-1

Джерело: Інноваційна активність промислових підприємств України. — <http://www.ukrstat.com.ua>.

До певної міри відсутність тісного взаємозв'язку галузевої щільності розподілу інноваційно активних підприємств і відповідних обсягів реалізації інноваційної продукції можна пояснити великою різницею у вартості інноваційної продукції з погляду галузевого розподілу. Тобто зазвичай вартість продукції машинобудування набагато більша, ніж, приміром, легкої або харчової промисловості. Разом із тим обсяги реалізації в легкій чи харчовій промисловості, як правило, навпаки значно більші, ніж у машинобудуванні, що може до певної міри нівелювати наявні розриви у вартості. Тож із метою підвищення інноваційної активності підприємств треба вдосконалити систему планування їх інноваційного розвитку.

Розглядаючи загальні тенденції розвитку інноваційної діяльності в Україні, звернемо також увагу на інноваційну активність підприємств у регіональному аспекті (табл.). Як видно з таблиці, для більшості регіонів характерне зменшення частки інноваційно активних підприємств.

Наслідком такої динаміки можна вважати негативну тенденцію зміни частки інноваційної продукції в загальному обсязі продукції промисловості, що спостерігається по окремих регіонах (рис. 4).

Джерело: Інноваційна активність промислових підприємств України. — <http://www.ukrstat.com.ua>.

Рис. 4. Динаміка частки обсягу інноваційної продукції в загальному обсязі продукції промисловості в регіональному аспекті (2004—2006 роки)*

Як видно з рис. 4, найбільших негативних змін частки обсягу інноваційної продукції в загальному обсязі продукції промисловості протягом 2004—2006 років зазнали такі регіони, як Київська, Кіровоградська й Чернівецька області. Крім того, подані дані щодо регіонального розподілу інноваційної активності підприємств промисловості засвідчують наявність відповідної їй концентрації за окремими регіонами. Особливо це стосується щільності розподілу обсягів реалізації інноваційної продукції. Це пов'язано з тим, що в Україні водночас спостерігається просторова концентрація фінансових ресурсів у її найрозвинутіших регіонах. У даному випадку також постає питання щодо фінансової підтримки інноваційної діяльності з метою активізації інноваційного розвитку.

Проведене узагальнення основних тенденцій інноваційного розвитку реального сектору вітчизняної економіки дає підстави стверджувати про його неоднозначність. При цьому доведено, що розв'язання цієї проблеми тісно корелює з фінансовим аспектом ведення інноваційної діяльності. Тож напрямом подальших досліджень має бути розгляд фінансових питань інноваційної діяльності підприємств реального сектору економіки.

* Нумерація регіонів відповідає поданій у таблиці.